

UNELE DEFICIENȚE DE REGLEMENTARE ȘI PROMOVARE A CONCEPTULUI DE RĂSPUNDERE MATERIALĂ ÎN RAPORTURILE DE MUNCĂ

Grigore ARDELEAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,
Chișinău, Republica Moldova

e-mail: ardeleangrigore@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-5203-358x>

Oxana EȘANU

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

e-mail: e_oxana@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-4304-2919>

Interesul cercetării conceptului de răspundere materială în raporturile de drept al muncii este generat de incertitudinea naturii sale juridice, fapt ce se datorează diversității opiniilor cu privire la apartenența ei la ramura dreptului. Cu această ocazie, studiul de față se inițiază de la consultarea poziției doctrinare moldave pe acest segment, cu extinderea studiului spre examinarea doctrinei statelor vecine, cu ulterioara enunțare a opiniei proprii cu privire la esența juridică a răspunderii în materia relațiilor de muncă. De asemenea, în lucrare sunt expuse puncte de vedere proprii asupra oportunității considerării răspunderii materiale drept o formă a răspunderii juridice atribuite dreptului muncii, cu înaintarea argumentelor de rigoare. Scopul central al prezentei lucrări este de a clarifica natura juridică a răspunderii părților contractului de muncă, dar și de a arăta locul acesteia în rândul formelor răspunderii juridice. Drept obiective secundare sunt cele de elucidarea problemelor legate de răspunderea materială a angajatorului pentru dauna cauzată salariatului, și anume prin cercetarea conceptului de răspundere materială ca parte integrantă a răspunderii juridice, condițiile generale de apariție a răspunderii materiale, identificarea tipurilor de răspundere materială și delimitarea acestora.

Cuvinte-cheie: răspundere, contract individual de muncă, raporturi de muncă, angajator, salariat, răspundere materială, răspundere patrimonială.

SOME DEFICIENCIES OF REGULATION AND PROMOTION OF THE CONCEPT OF MATERIAL LIABILITY IN EMPLOYMENT RELATIONS

The interest of researching the concept of material liability in labor law relations is generated by the uncertainty of its legal nature, which is due to the diversity of opinions regarding its belonging to the branch of law. On this occasion, the present study is initiated from the consultation of the Moldovan doctrinal position on this segment, with the extension of the study to the examination of the doctrine of the neighboring states, with the subsequent statement of one's own opinion regarding the legal essence of liability in the matter of labor relations. Also, the paper presents its own points of view on the appropriateness of considering material liability as a form of legal liability attributed to labor law, with the submission of rigorous arguments. The central purpose of this work is to clarify the legal nature of the liability

of the parties to the employment contract, but also to show its place among the forms of legal liability. As secondary objectives are those of elucidating the problems related to the material liability of the employer for the damage caused to the employee, namely by researching the concept of material liability as an integral part of legal liability, the general conditions for the appearance of material liability, material liability for damage caused by the activity that creates an increased danger for those around, the identification of the types of material liability and their delimitation, the grounds for holding the employer to material liability for the damage caused to the employee.

Keywords: *liability, individual employment contract, employment relations, employer, employee, material liability, patrimonial liability.*

QUELQUES LACUNES DE RÉGLEMENTATION ET DE PROMOTION DE LA NOTION DE RESPONSABILITÉ MATÉRIELLE DANS LES RELATIONS DE TRAVAIL

L'intérêt de rechercher le concept de responsabilité matérielle dans les relations de droit du travail est généré par l'incertitude de sa nature juridique, qui est due à la diversité des opinions quant à son appartenance à la branche du droit. A cette occasion, la présente étude est initiée à partir de la consultation de la position doctrinale moldave sur ce segment, avec l'extension de l'étude à l'examen de la doctrine des États voisins, avec l'énoncé ultérieur de sa propre opinion concernant l'essence juridique responsabilité en matière de relations de travail. Aussi, l'article présente ses propres points de vue sur l'opportunité de considérer la responsabilité matérielle comme une forme de responsabilité juridique attribuée au droit du travail, avec la présentation d'arguments rigoureux. L'objectif central de ce travail est de clarifier la nature juridique de la responsabilité des parties au contrat de travail, mais aussi de montrer sa place parmi les formes de responsabilité légale. Comme objectifs secondaires sont ceux d'élucider les problèmes liés à la responsabilité matérielle de l'employeur pour les dommages causés au salarié, notamment en recherchant la notion de responsabilité matérielle comme partie intégrante de la responsabilité civile, les conditions générales d'apparition de la responsabilité matérielle, la responsabilité matérielle pour les dommages causés par l'activité qui crée un danger accru pour l'entourage, l'identification des types de responsabilité matérielle et leur délimitation, les motifs de responsabilisation matérielle de l'employeur pour les dommages causés au salarié, les cas d'exonération.

Mots-clés: *responsabilité, contrat individuel de travail, relations de travail, employeur, salarié, responsabilité matérielle, responsabilité patrimoniale.*

НЕКОТОРЫЕ НЕДОСТАТКИ РЕГУЛИРОВАНИЯ И ПРОДВИЖЕНИЯ ПОНЯТИЯ МАТЕРИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Интерес к исследованию понятия материальной ответственности в трудовых правоотношениях обусловлен неопределенностью ее правовой природы, что обусловлено разнообразием мнений относительно ее принадлежности к отрасли права. В связи с этим, настоящее исследование начинается с ознакомления с молдавской доктринальной позицией по этому сегменту, с расширением исследования до изучения доктрин соседних государств, с последующим изложением собственного мнения относительно правовой сущности ответственности в сфере трудовых отношений. Также в статье представлены собственные точки зрения на целесообразность рассмотрения материальной ответственности как вида юридической ответственности, отнесенной к трудовому праву, с представлением строгой аргументации. Центральной целью данной работы является уточнение правовой природы ответственности сторон трудового договора, а также показать ее место среди форм юридической ответственности. В качестве второстепенных целей выступают задачи выяснения проблем, связанных с материальной ответственностью работодателя за вред, причиненный работнику, а именно путем исследования понятия материальной ответственности как составной части юридической ответственности, материальная ответственность за ущерб, причиненный деятельностью,

создающей повышенную опасность для окружающих, выявление видов материальной ответственности и их разграничение, основания привлечения работодателя к материальной ответственности за вред, причиненный работнику.

Ключевые слова: *ответственность, индивидуальный трудовой договор, трудовые отношения, работодатель, работник, материальная ответственность, имущественная ответственность.*

Introducere

De la apariția și dezvoltarea relațiilor de muncă, iar mai cu seamă, de la apariția primelor reglementări ce aveau să ghideze modul de formare și desfășurare a raporturilor de muncă, cei preocupați de materia dreptului privat, sau tot întrebăți despre esența și natura juridică a răspunderii aplicabile în cadrul acestor raporturi. Ce e drept, la această întrebare nici în prezent nu s-a găsit un răspuns cu care ar fi de acord absolut toți. Unii consideră că este o formă aparte a răspunderii juridice, alții că este o varietate a răspunderii civile contractuale, iar cei din a treia categorie susțin că este o răspundere materială specifică dreptului muncii, diferită de răspunderea patrimonială. Pe cale de consecință, problema apartenenței la ramură a răspunderii pentru nesocotirea normelor ce reglementează raporturile de muncă, rămâne și astăzi deschisă, generând din ce în ce mai multe și mai aprinse discuții doctrinare.

În contextul dat, recunoaștem că valul respectivei contradicții ne provoacă și pe noi în a ne implica în complicata misiune de clarificare, într-o măsură sau alta, a situației juridice în care se află actualmente instituția răspunderii materiale, pentru a arăta și poziția noastră.

Înainte de toate, credem că ar trebui să amintim adevărata esență a răspunderii juridice cu formele sale unanim recunoscute, pentru a putea găsi ulterior și locul răspunderii în discuție.

Metodologia de cercetare. Întru atingerea scopului prestabilit, în cadrul cercetării subiectului de față, au fost necesare și pe larg utilizarea diferite metode de cercetare dintre care menționăm pe cele mai rele-

vante, cum ar fi: metoda analizei, sintezei, deducției, istorică, comparativă, sistemică și empirică.

Conținutul de bază al cercetării

Așadar, după cum este cunoscut, răspunderea juridică este o formă a răspunderii sociale cu formele sale proprii (răspunderea penală, civilă, disciplinară etc.), declanșată pentru nesocotirea normelor legal impuse, susținută de forța coercitivă a statului, ce are drept urmare aplicarea unei sancțiuni în forma necesară atingerii scopului răspunderii care i-a dat naștere.

După cum se observă din ultima parte a textului prin care am definit răspunderea juridică, răspunderea nu se identifică cu sancțiunea. Prima o generează pe ultima sau, mai bine zis, răspunderea constituie condiția și mecanismul ce dă naștere sancțiunii.

Deci, cu toate că doctrina, dar și jurisprudența moldavă, precum și cea a statelor din fostul lagăr sovietic, desemnează răspunderii în raporturile de muncă un statut de răspundere materială, iar cu această ocazie și o formă aparte a răspunderii juridice, acest stil de abordare, după noi, este greșit, considerând că forma răspunderii materiale nu are dreptul la viață, mai ales atunci când se încearcă a fi atribuită exclusiv raporturilor de muncă.

De fapt, problema determinării greșite a formelor răspunderii juridice se trage din modul defectuos de abordare a corelației dintre răspundere și sancțiune, iar pe cale de consecință a legării criteriilor de stabilire și clasificare a formelor răspunderii, de forma sancțiunii ce se cere a fi aplicată. De altfel, doctrina moldavă recunoaște deschis faptul că formele răspunderii juridice se întemeiază pe următoarele două

elemente luate cumulativ: gradul prejudiciabil al faptei și natura sancțiunii normelor juridice încălcate [6, p. 24], ceea ce este absolut greșit. Or, nu are nimic gravitatea faptei cu formele răspunderii juridice la general, acest criteriu s-ar lua în considerare doar la distingerea răspunderii penale de cea a răspunderii contravenționale și atât. Doar spuneam și cu alte ocazii [5, p. 413], că răspunderea nu se identifică cu sancțiunea, fiind două fenomene diferite, sancțiunea constituie finalitatea aplicării răspunderii față de subiectul responsabil a o suporta. Aceiași idee mai este susținută și de alți autori. Bunăoară, Profesorul Ion Dogaru menționează într-o lucrare a sa [8, p. 181], că răspunderea juridică și sancțiunea deși sunt două fațete ale aceluiași fenomen social, sunt diferite, pentru că răspunderea juridică constituie cadrul juridic de realizare pentru sancțiune.

Anume din respectivul considerent, la stabilirea formelor răspunderii juridice trebuie să se i-a în considerare natura juridică a normelor încălcate¹, fapt care determină și natura răspunderii aplicabile și nu felul sancțiunii, doar ultima poate fi de natură patrimonială sau extrapatrimonială. Printre altele, și răspunderea penală este una patrimonială, deoarece prin infracțiune se poate afecta un interes patrimonial, precum și se răspunde cu patrimoniul (amendă). Iată încă o dovadă a faptului că formele răspunderii nu trebuie confundate cu formele sancțiunilor aplicate. Prin urmare, dacă prin nesocotirea normelor dreptului civil sau chiar ale dreptului penal se cauzează un prejudiciu, iar repararea lui, în calitate de sancțiune civilă, are loc pe cale patrimonială, nu înseamnă că răspunderea este patrimonială. Ea rămâne a fi considerată o răspundere civilă. Dacă faptul săvârșirii unei infracțiuni, ulterior declanșării răspunderii prin inițierea procesului penal, se sancționează cu amendă, iar făptuitorul o plătește din contul patrimoniului

¹ Norme de drept penale, de drept civil, de drept administrativ sau normele de disciplină, fie a muncii, miliară etc.

său, nu putem spune că acesta a fost tras la răspundere patrimonială, ci la răspundere penală etc.

Acestea fiind arătate, făcând referire și la sintagma ce intitulă Titlul XI al Codului muncii - „Răspunderea materială”, încercăm a ne exprima dezacordul față de această soluție a legiuitorului, cu prezentarea argumentelor suplimentare în textul ce urmează.

Deci, am alege să fie intitulat compartimentul în discuție cu expresia: „Răspunderea în raporturile de muncă”, numai nu „răspunderea materială sau patrimonială”.

De ce răspunderea aplicabilă în raporturile de muncă?, deoarece răspunderea materială (mai corect, patrimonială), după cum susținem mai sus, nu este o formă aparte a răspunderii juridice, precum nu este o formă a răspunderii ce ar aparține dreptului muncii doar (răspunderea de dreptul muncii dacă eventual am încerca să o intitulăm așa). Or, prin intitularea capitolului trebuie să arătăm în concret la ce se referă el, iar el se referă la specificul răspunderii juridice aplicabile în raporturile de muncă pentru prejudiciu patrimonial și/sau prejudiciul extrapatrimonial.

Atenție, deși art. 329 alin. 2 al Codului muncii spune că prejudiciul moral se repară în formă bănească sau într-o altă formă materială determinată de părți, am susține totuși, că prejudiciul moral poate fi reparat și pe cale extrapatrimonială (dezmințirea unor informații despre salariat, acțiuni care i-au prejudiciat onoarea și demnitatea, stimularea, reangajarea etc.).

Deci, în acest ultim caz vedem că angajatorul nu răspunde doar cu patrimoniul (patrimonial) dar și în alt mod. Prin urmare, ajungem la concluzia că intitularea capitolului cu sintagma „răspunderea patrimonială”, de asemenea nu ar fi cea mai inspirată soluție. Iată de ce am propus și varianta intitulării cu utilizarea sintagmei: „răspunderea în raporturile de muncă”,

Evident, dacă am intitula compartimentul discutat într-o asemenea variantă, atunci ar urma să includem în respectivul titlu și reglementări cu privire la răspunderea disciplinară, și de ce nu am putea face acest lucru. Nu vedem o problemă dacă am aduce în Titlul XI și articolele 206-211 din Codul muncii. În rezultat, acesta ar conține un singur titlu care să se refere la răspunderea în raporturile de muncă, respectiv, un capitol să fie dat răspunderii disciplinare (pentru că aceasta în raporturile de muncă este specifică față de cea a funcționarilor publici, persoanelor cu funcții de răspundere, militarilor, etc.), iar altul, răspunderii contractuale în raporturile de muncă.

După cum se observă din marcarea ultimei expresii, înclinăm mai mult spre atribuirea răspunderii patrimoniale în dreptul muncii la forma răspunderii contractuale, considerând că răspunderea pentru prejudiciu cauzat în raporturile de muncă, fie că este el patrimonial sau moral, este de fapt, o specie a răspunderii civile contractuale.

Mai mult, ideea noastră își găsește susținere și în textul pct. 1 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM [4, p. 9] potrivit căruia, răspunderea materială pentru prejudiciul cauzat uneia dintre părți în timpul executării contractului individual de muncă, potrivit legislației muncii, are natura juridică a unei varietăți a răspunderii civile contractuale cu particularitățile determinate de specificul raporturilor juridice de muncă.

De asemenea, și unii autori români [10, p. 876] împărtășesc aceeași opinie, spunând că în doctrina și legislația muncii [3] a României s-a apreciat că, răspunderea patrimonială poate fi considerată o varietate a răspunderii civile contractuale, deoarece se bazează pe „normele și principiile răspunderii civile contractuale”, având anumite particularități determinate de specificul raporturilor juridice de muncă.

Într-adevăr, cu toate că răspunderea în raporturile de muncă rezultă din contractul încheiat după principiile dreptului civil, acesta și fiind un act ju-

ridic civil, totuși presupune anumite particularități distincte. Același lucru este susținut și de autorul N. Romandaș, menționând că răspunderea materială (patrimonială) a părților contractului individual de muncă, reprezintă o formă distinctă (de sine stătătoare) a răspunderii juridice, de drept al muncii, deși într-un final nu acceptă ideea recunoașterii acestuia drept o varietate a răspunderii civile contractuale [7, p. 660].

Și totuși, nu putem fi de acord cu faptul că răspunderea pentru prejudiciu, aplicabilă raporturilor de muncă este o formă distinctă a răspunderii juridice, dar nici răspundere materială și nici patrimonială. Or, după cum afirmă și alți autori, conceptul de răspundere patrimonială îl găsim și în dreptul administrativ, fiscal, comercial, penal, financiar, etc. Ar mai afirma aceștia că răspunderea materială din dreptul muncii este o răspundere patrimonială, pe când răspunderea patrimonială are o sferă de cuprindere mai largă, de aceea nu putem spune că, răspunderea patrimonială este o răspundere materială [9].

Da, înțelegem că susținătorii ideii precum că răspunderea părților contractului de muncă este diferită de cea a părților contractului civil, aduc ca principal argument faptul că răspunderea salariatului este limitată. Însă, trebuie de avut în vedere că acest lucru nu poate influența întregul conținut al răspunderii în dreptul muncii, atâta timp, cât norma se referă doar la răspunderea salariatului, nu și cea a angajatorului. Prin urmare, salariatul ar putea cere în temeiul normelor Codului civil repararea prejudiciului integral (care să includă și venitul ratat din cauza ratării șansei de a investi banii ce urma să-i primească legal), precum și alte prejudicii conexe (plata dobânzilor de întârziere sau penalităților, în cazul în care salariatul avea încheiat un contract de împrumut).

În concluzie, insistăm asupra ideii că răspunderea în raporturile de muncă nu se identifică cu răspunderea materială, așa cum e numită de toți atunci când încearcă să arate că e o răspundere de drept al muncii

și, în genere, nu e o formă a răspunderii juridice așa cum nu e nici răspunderea patrimonială. Mai corect, în raporturile de muncă, ar trebui să vorbim despre răspunderea contractuală, care e una specifică, distinctă de cea civilă, odată ce se aplică pe timpul executării condițiilor contractului de muncă.

Așadar, odată clarificată fiind problema ce se ridică în privința naturii juridice a răspunderii în raporturile de muncă, mai avem de venit cu unele observații și asupra conținutului normelor ce formează structura Titlului XI din Codul muncii, și anume:

Considerăm nepotrivită exprimarea legiuitorului la formularea textului de la art. 327 al CM, în special sintagma subliniată: (1) partea contractului individual de muncă (angajatorul sau salariatul) care a cauzat, în legătură cu exercitarea obligațiilor sale de muncă, un prejudiciu material și/sau moral celeilalte părți repară acest prejudiciu conform prevederilor prezentului cod și altor acte normative. După noi, mai corectă ar fi sintagma: în timpul executării (drepturile se exercită, iar obligațiile se execută) obligațiilor sale și nu în legătură, deoarece prejudiciul se poate cauza anume prin neexecutarea obligațiilor de către angajator sau angajat și nu în legătură cu executarea lor cerută de contract.

Fraza a II-a din conținutul alin. 2, art. 327 CM (răspunderea materială a angajatorului față de salariat nu poate fi mai mică, iar a salariatului față de angajator – mai mare decât cea prevăzută de prezentul cod și de alte acte normative), s-ar cere a fi exclusă, pentru că mărimea răspunderii este strict legată de cuantumul prejudiciului, iar acesta poate fi diferit (mai mare sau mai mic în raport cu angajatul sau angajatorul).

Textul de la alin. 3 al art. 327 CM, urmează a fi revăzut. Or, de ce nu ar putea răspunde angajatul sau angajatorul și pentru prejudiciul cauzat (survenit, sesizat de angajat) după încetarea raportului de muncă, dacă se constată că fapta ce a generat acel prejudiciu a fost săvârșită de către angajator până la

încetarea raportului. Dar, înainte de toate, trebuie de arătat distincția între cauzarea prejudiciului și sesizarea lui (generarea-survenirea) care presupun fenomene diferite.

Prin urmare, cauzarea prejudiciului nu este altceva decât o acțiune sau inacțiune prejudiciabilă, iar cauzarea coincide cu momentul săvârșirii acțiunii, fiind diferit de momentul nașterii prejudiciului, acesta fiind efectul faptei prejudiciabile. Deci, nu trebuie să punem la mijloc momentul cauzării prejudiciului, ci mai degrabă, momentul survenirii efectului negativ (prejudiciu). De altfel, prejudiciul trebuie de privit în lumina efectului prejudiciabil ce are la bază o cauză (acțiunea/inacțiunea) ilegală. Cauza precedă efectul, au momente diferite de producere.

În context, am propune următoarea redacție a alin. 3 din art. 327 CM: încetarea raporturilor de muncă după sau înaintea survenirii prejudiciului material și/sau a celui moral nu presupune eliberarea părții contractului individual de muncă de repararea prejudiciului prevăzută de prezentul cod și de alte acte normative.

O altă deficiență în reglementare o identificăm și în conținutul art. 328 alin 1 al CM, unde se spune că: partea contractului individual de muncă repară prejudiciul material pe care l-a cauzat celeilalte părți în urma acțiunii sau inacțiunii sale ilegale și culpabile.

Ne apare întrebarea aici, ce ar avea în vedere legiuitorul prin acțiunile culpabile? Poate provine de la culpă, iar în sensul art. 20 alin. 3 al Codului civil, culpa este imprudență. Adică s-ar primi că angajatorul repară prejudiciul cauzat doar în mod ilegal și din imprudență (din culpă), dar cum rămâne cu cel cauzat prin intenție? Și în genere, am propune ca prejudiciul să fie reparat de către angajator și în lipsa vinovăției (răspundere obiectivă) dacă prezentul cod sau alte acte normative nu prevăd altfel.

La art. 329 alin. 1 din CM, legiuitorul menționează că angajatorul este obligat să repare integral, referindu-se, astfel, doar la unul din principiile reparării

prejudiciului, ceea ce nu e corect, deoarece enumerarea doar a unuia ar duce la ideea excluderii celorlalte.

Din textul alin 2. al art. 329 CM, urmează a fi exclusă sintagma „materială”, deoarece am menționat că prejudiciul moral se poate de reparat și pe alte căi, nemateriale, determinată de părți.

Referințe bibliografice

1. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.08.1994, nr. 1.

2. *Codul civil al Republicii Moldova*, adoptat prin Legea nr.1107-xv din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.

3. *Codul civil al României*, aprobat prin Legea 71/2011, Republicată. În: Monitorul Oficial al României, 15.07.2011, nr. 505, art. 916 alin. 1.

4. Hotărârea plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, cu privire la practica aplicării de că-

tre instanțele judecătorești a legislației ce reglementează obligația uneia dintre părțile contractului individual de muncă de a repara prejudiciul cauzat celeilalte părți, nr. 11 din 03.10.2005. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.2, pag.9.

5. ARDELEAN, Grigore. *Drept civil. Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor*. Editura. Cartea Militară. Chișinău, 2020.

6. ARTENE, Diana Anca. *Formele răspunderii juridice*. În: Revista Legea și viața, nr. 7/2012. Chișinău 2012.

7. BOIȘTEANU, E., ROMANDAȘ, N. *Tratat de dreptul muncii*. Chișinău, 2015.

8. DOGARU, I., DRĂGHICI, P. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. Ed. ALL BECK, București, 2002.

9. STAHI, T. *Răspunderea patrimonială – formă a răspunderii juridice?*. În: Revista Studii juridice universitare nr 3-4/2015, Chișinău, 2015. [citat 26.01.2022]. Disponibil: <https://ulim.md/sju/nr-3-4-2015/raspunderea-patrimoniala-forma-a-raspunderii-juridice/> (Accesat – 23.08.2023).

10. ȚICLEA, Al. *Tratat de dreptul muncii*. Ediția a VIII. București, 2014.